

קריסת המוסדות

משרד הבריאות

"השחיקה התקציבית של מערכת הבריאות הובילה בין היתר לאתגר שמדינת ישראל מתמודדת אתו במצבי חירום. לאורך שנים ארוכות לא היה תכנון וניהול של כוח אדם וזה הוביל לסיטואציה שנוצר מחסור אקוטי בחלק מהתחומים ונוצרו פערים בין הפריפריה למרכז", אומר ד"ר עדי ניב-יגודה, מומחה למדיניות בריאות, "המחסור בשגרה מתורגם לתורים ארוכים ובחירום מתורגם לאתגר ביכולת לתת מענה בתחומים מסוימים".

במלחמה הנוכחית אנחנו עדים בעיקר למשבר בתחום בריאות הנפש. "אלו אחד מהנושאים שהוזנחו לאורך השנים. היו תורים דרמטיים עוד לפני המלחמה לטיפול דרך קופות החולים ואין ספק שהיום הצרכים ריבעו וחימשו את עצמם. מה שקופות החולים לא הצליחו לספק לפני אין שום סיכוי שהן יצליחו לספק עכשיו", אומר ניב-יגודה.

"השגרה של מערכת הבריאות היא חירום. גם בשגרה התפוסה במחלוקות האשפוז ובתי החולים היא מהגבוהות במדינות ה-OECD. התורים מאוד ארוכים והעומסים מאוד גדולים. אין מספיק מיטות אשפוז בחדרים ואנשים שוכבים במסדרון", הוא מתאר, "כבר 15 שנה מדברים על פתיחת בית חולים בבאר שבע וזה לא קורה בגלל בירוקרטיה. אם היה עוד בית חולים אין ספק שאולי סורוקה היה יכול להתמודד בצורה טובה יותר עם גל של נפגעים. התשתית הפיזית ותשתיות כוח האדם לא מתאימות לצרכים של האוכלוסייה".

שאלות:

אילו גורמים אתם מזהים הביאו להחלשת מערכת הבריאות?

איך המצב בשגרה בא לידי ביטוי במלחמה?

אילו אוכלוסיות הן הנפגעות העיקריות מהמדיניות הזו?

קריסת המוסדות

משרד החינוך ומשרד הרווחה

בשירותי הרווחה התחוללו מספר תהליכים שהובילו לשחיקה ארוכת שנים. "אחד מהמהלכים המשמעותיים היה הפרטה. כך למשל במקום שהמדינה תנהל פנימיות, היא הפריטה את הפנימיות שלה וחברות התחרו על הזכות להפעיל אותן. המחשבה הייתה שהחברות הללו יהיו יעילות כי המדינה תיתן כסף והם יגזרו רווח", אומרת ד"ר נעמי פרידמן סוקולר, מהמחלקה לכלכה באוניברסיטת בר אילן. "זה כבר צריך להישמע מטריד. אם המדינה נותנת כסף – מאיפה יבוא הרווח? התשובה היא שמתוך מתן פחות שירותים. כביכול יש רגולציה אבל בפועל יש המון מכרזי הפסד שבסוף התוצאה היא שהשירותים נפגעים ואין דין ואין דיין כי זו חברה פרטית. מקסימום מאיימים עליה שיחליפו אותה במכרז הבא אבל גם רמת הפיקוח לא טובה".

גם בחינוך וגם ברווחה היא מסבירה, נוצר קושי בלכמת ולמדוד יעילות: "השירותים שהמדינה נותנת הם לא בהכרח מדידים והתוצאה היא שמודדים את מה שאפשר. בחינוך למשל מודדים ציונים והלכה למעשה זה יצר הזנחה של כל מה שלא נמדד, כמו איכות החינוך. כל מה שמעניין זה פרמטרים כמותיים ואין שאלה של איכות הטיפול".

גם התקציבים נשחקו. "משרד האוצר ראה כאסטרטגיה צמצום תקציבי. הוא נתן להם פחות, ומבחינתו שהמשרדים יסתדרו. הכוונה היא להשאיר את המערכת כל הזמן צמאה, אבל זה יצר מערכת שחוקה. אלו מקצועות שאי אפשר להפריט לא במקרה, כי הם לא כלכליים במהותם", אומרת ד"ר סוקולר, "כל התקציבים מנוהלים באופן ריכוזי על ידי האוצר ומאז 2003 חשב של משרד האוצר הוא זה שמחליט על הוצאות כספים. לא האנשים שמתמחים ברווחה או בחינוך, אלא כלכלן. הרבה פעמים הכוונות טובות, אין פה אנשים מרושעים, אבל יש תפיסת עולם ששמה את היעילות לפני הכל".

שאלות:

אילו גורמים אתם מזהים משפיעים להחלשת מערכת החינוך והרווחה?

איך המצב בשגרה בא לידי ביטוי במלחמה?

אילו אוכלוסיות הן הנפגעות העיקריות מהמדיניות הזו?

קריסת המוסדות

המשרד לביטחון לאומי

בשנים האחרונות אנו רואים משברי כוח אדם במשטרה שכוללים עזיבות של שוטרים וקושי בגיוס. "בשנה האחרונה לא רק ששוטרים בדרג השטח עזבו אלא גם בעיקר בדרגים הגבוהים. כל שדרת הפיקוד מתחילה להתמוטט", אומר ד"ר אילנה שפייזמן, מרצה במחלקה למדעי המדינה באוניברסיטת בר אילן, "בשב"ס המצב חמור מאוד. לא מצליחים לגייס שוטרים ולכן יש חיילים שמגיעים לבתי סוהר ביטחוניים. ניסו להפסיק את זה ולא הצליחו כי אין כוח אדם שיחליף".

לא פשוט למצוא אנשים חדורי מוטיבציה שייקחו על עצמם עבודה תובענית בשכר נמוך. "מדובר על גוף שבמשך שנים מתקשה לגייס לשורותיו שוטרים איכותיים ואנחנו רואים את התוצאות בדמות אלימות של שוטרים. זה קשור גם לאנשים שמגיעים למשטרה וגם לעומס יתר כשארין מספיק כוח אדם", היא אומרת. אפילו מפכ"ל לא מצליחים למנות: "לא מונה מפכ"ל במשך הרבה שנים בתקופת נתניהו, שהחדיק ממלא מקום. זה מראה על פירוק השירות הציבורי – הרעיון של למנות ממלא מקום ולא איש קבוע. ממלא מקום יודע שאפשר לפטר אותו ולכן יזהר בדברים שהוא אומר. ברגע שאין מפכ"ל כל הקידומים במשטרה נעצרו. זה יצר תסכול וגרם להרבה אנשים לעזוב. בנוסף ראינו ביקורת רבה על הניסיון של בן גביר להפוך את המשטרה לפוליטית. זה גם גרם לעזיבות גדולות".

"המשטרה היא גוף מוחלש במדינת ישראל נקודה, לאורך שנים. מאז תחילת משפטי נתניהו היא גוף מותקף. מספר השוטרים לנפש במדינת ישראל הוא בשליש התחתון של מדינות ה-OECD למרות שלמשטרה בישראל יש משימות שאין באף מדינה אחרת. חצי מהזמן היא מתעסקת בטרור. המשטרה קטנה, ענייה, רוב המשאבים שלה הולכים לכוח אדם, והיא טכנולוגית נמצאת הרחק מאחור", מוסיף עופר שלח, חוקר בכיר במכון למחקרי בטחון לאומי וחבר ועדת חוץ ובטחון לשעבר.

שאלות:

אילו גורמים אתם מזהים מביאים להחלשת המשטרה וביטחון הפנים?

איך המצב בשגרה בא לידי ביטוי במלחמה?

מה היחסים בין הדרגים השונים? מה המשמעויות של יחסים אלו?

קריסת המוסדות

משרד התחבורה

תופעת הפוליטיזציה ומינוי המקורבים במשרדי הממשלה הגיעה כמעט לשיאה במשרד התחבורה. "זה משרד שחולש על תקציב מיליארדים ומצב התחבורה מאוד בעייתי. מירי רגב מינתה משנה למנכ"ל שהכישורים שלו זה ארגון הליכודיאדה. לא היה לו ניסיון בניהול מערכות ותקציבים גדולים, ונציבות שירות המדינה הודיעה שאינו יכול להתמנות לתפקיד המשנה למנכ"ל במשך חצי שנה, ואחר כך הביאה אותו שוב לוועדת המינויים בטענה שעברה חצי שנה והוא צבר ניסיון. הוא בסוף התמנה למנכ"ל. אנחנו מקבלים משרד תחבורה עם הגורם המרכזי ביותר בניהול בלי שום ניסיון בתחום", מתארת ד"ר שפיידמן. המרכז להעצמת האזרח בחן את יישום החלטות הממשלה במשרד התחבורה לאורך השנים וגילו נתונים מדהימים: כ-30 אחוזים מההחלטות יושמו באופן חלקי, ו-29 אחוזים לא יושמו כלל. "תכנון תחבורה דורש זמן, שנים רבות של תכנון וביצוע", אומר עידו פיק, מנכ"ל המרכז להעצמת האזרח, "אחד התהליכים המשמעותיים שראינו הוא חוסר יציבות פוליטית. במשך חמש שנים משרד התחבורה משתנה. איך נראה איש מקצוע כשכל שנה מתחלפת האג'נדה? האם אדם שבא לשליחות שכזו יישאר? האם הוא יודע שהפריקט שהוא יתכנן אכן יקרה בסוף? השנים האחרונות היו שנים ריקות". בשנים האחרונות רואים אנשי מקצוע רבים שעוזבים את המשרד לדבריו. "זה תרחיש מסוכן כי משרד התחבורה דורש תכנון לטווח ארוך ואנשי מקצוע. אנחנו מדברים על עשרות מיליארדים", אומר פיק ומוסיף, "בעיה מרכזית נוספת היא שיתוף פעולה בין משרדי. כל החלטה מפורקת לעשרות משרדים והתיאום אקוטי. זה חסם משמעותי כיום במשרד התחבורה ולפעמים הם בכלל לא מקימים צוותים לתיאום. אין מי שינהל".

שאלות:

אילו גורמים אתם מזהים מביאים לפגיעה במשרד התחבורה?

איך המצב בשגרה בא לידי ביטוי במלחמה, מי הנפגעים העיקריים?

מה משמעות אחריות המדינה על התחבורה? איפה היא נסדקת?

קריסת המוסדות

משרדי החוץ וההסברה

במלחמה הנוכחית גילינו עד כמה תחום ההסברה ויחסי החוץ הופקרו, כשמשפיעניות ובלוגרים הם אלו שלקחו את המושכות לידיים. "החמאס לפני חודש היה כנופיית טרור מטונפת ולא חשובה מעזה והיום החמאס נתפס כלוחמי חופש שבאים לשחרר את כל העם הפלסטינאי מידי הכובש הישראלי. מדובר בכישלון קולוסאלי", אומר פרסומאי העבר והיזם הדר גולדמן, "שרת ההסברה באמצע הרימה ידיים כי ראתה שהיא נכשלת והעבירה את התקציב ל'תקומה' ואחר כך למשרד החוץ. באמצע הקרבות תקציב עובר ממקום למקום. אין גוף אחד שמנהל אסטרטגיה אחת".

תחום ההסברה לדברי ד"ר שפיידמן עובר מיד ליד כבר שנים: "פיצולי משרדים בישראל לא נעשים לצרכי מדיניות אלא לצרכים פוליטיים כבר שנים. הדוגמה של משרד החוץ היא הקיצונית ביותר. היה לנו את משרד החוץ, קם לנו משרד לנושאים אסטרטגיים שלקח נתחים ממשרד החוץ, קם משרד התפוצות שמטפל ביחסי התפוצות ולאחרונה קם משרד ההסברה. נוצר מצב שכולם אחראים על הסברה או יחסי תפוצות אבל אף אחד לא אחראי כי הידע המקצועי במשרד החוץ, אבל משרד החוץ לא אחראי יותר".

תעסוקה ועבודה-

תהליך דומה למה שעבר על תחום ההסברה היה אפשר לראות בעשור האחרון גם בזרוע העבודה שעברה בין משרד העבודה והרווחה, לכלכלה, לתמ"ת וחוזר חלילה: "זה משנה את כל האוריינטציה של קהלי היעד, ושוב יש פרויקטים שלא מתקדמים כי מטלטלים את העובדים ממקום למקום, משר לשר לפי גחמות פוליטיות", אומר ד"ר שפיידמן.

שאלות:

אילו גורמים אתם מזהים הביאו לפגיעה בתחום ההסברה?

איך המצב בשגרה בא לידי ביטוי במלחמה?

מה להבנתכם הם השיקולים הפוליטיים עליהם מדובר?

קריסת המוסדות

משרד המשפטים

מערכת המשפט מחכה למינוי של 54 שופטים ורשמים. בשנה הבאה יתווספו עוד 59 תקנים נוספים שיידרשו מינויים. עם ההכרזה על המהפכה המשפטית השנה שלנו התוודענו למתקפה חסרת תקדים נגד עובדי משרד המשפטים, ובראשם היועצת המשפטית לממשלה. עדויות מעלות כי ההשתלחות בעובדים הללו הובילו לאווירה קשה מאוד במסדרונות היחידות הציבוריות וירידה במוטיבציה של עובדים להשתלב בתפקידים שם. כל זאת התרחש לצד עיכובים במינויי שופטים שיצרו תקנים חסרים רבים ועיכובים בהליכים משפטיים.

"כרגע לא רואים עזיבת עובדים אבל הבעיה היא שמשרד המשפטים על הכוונת וזה גורם לאנשים לשקול האם הם בכלל רוצים להיכנס לשם", מתארת ד"ר אילנה שפייזמן, כך למשל לדבריה בשנה האחרונה עקב המהפכה המשפטית נרשמה ירידה דרמטית בבוגרי האוניברסיטה העברית במשפטים שביקשו להתמחות במגזר הציבורי. "במשרד המשפטים היה נהוג שהטובים ביותר היו מגיעים לשירות המדינה, אבל בשנה האחרונה לאור ההתקפה על מערכת המשפט זה השתנה. התוצאה היא בין היתר שגם העובדים נמצאים בתחושה שהם הפכו להיות הדמון שכולם חובטים בו. הרצון שהם פשוט יחתמו על דברים ולא יהיו משמעותיים גם להם להרהר. היום אנשים כבר לא רוצים לעבוד במקומות האלה למרות שאין ספק ששם העניין הגדול ביותר והשליחות".

שאלות:

אילו גורמים אתם מזהים הביאו להחלשת מערכת המשפט?

איך המצב בשגרה בא לידי ביטוי במלחמה? מי הנפגע העיקרי מכך?

אילו אתגרים יש לתקן כדי ליצר מערכת משפט טובה ועצמאית?

קריסת המוסדות

משרדי הכלכלה והאוצר

עם עסקים שקורסים, משפחות מפונות ללא דיור ומשבר כלכלי שנוצר כתוצאה מהמלחמה – ביקורת רבה הועברה על התנהלות משרד האוצר. מאות כלכלנים פנו לשר האוצר בדרישה לבטל את הכספים הקואליציוניים ולפתוח את תקציב המדינה לשנת 2023 ו-2024, אך הנושא עוד לא קודם. "הסיפור המרכזי הוא השחתת הנורמות. זה תהליך שנמשך שנים. רק לפני כמה ימים שר האוצר אומר שאגף התקציבים מעניין את הפופיק שלו. הגענו למצב שבמלחמה שר אוצר וראש ועדת הכספים שוודים את הקופה כמה שיותר מהר", אומר פרופ' דני בן דוד, נשיא מוסד שורש למחקר כלכלי חברתי וכלכלן בחוג למדיניות ציבורית באוניברסיטת תל אביב. למרות הכל, ההילה סביב "נערי האוצר", אותם צעירים מצטיינים שמשתלבים במסדרונות האוצר, עדיין נשמרת. "בניגוד למשרדי ממשלה אחרים במשרד האוצר איכות השירות הציבורי הייתה ונשארה גבוהה", אומר פרופ' בנימין בנטל, ראש תחום כלכלה במרכז טאוב ופרופסור אמריטוס באוניברסיטת חיפה. אך כבר שנים שרואים את שרי הממשלה משתלחים בדרג המקצועי. "ישנה התנגשות בין הדרג המקצועי ששוקל שיקולים מקצועיים לטובת הקצאה יעילה לציבור, לבין החלטות מוטות פוליטיות שמתקבלות ברמת הצמרת והשר בדרך כלל", אומר פרופ' בנטל. זה לא דבר שקרה אתמול – בנטל מצביע על דוגמאות עוד מתקופת יאיר לפיד כשר אוצר, שהקפיא את שיעור המע"מ לאפס בהחלטה שזכתה לביקורת חריפה מצד הדרג המקצועי. דוגמה נוספת היא כיצד בזמן הקורונה הוחלט על מענק פסח על אף התנגדות חריפה באוצר. "ברור שיש מידה מסוימת של תסכול, אבל הם חדורי מטרה. כאשר ראש אגף תקציבים יוצא לעיתונות עם תכנית לפתיחת תקציב המדינה ושר האוצר מתנגד לכך תוך כדי מסיבת עיתונאים, זה כמובן מראה שיש שם סדקים. אולי בזמן אחר היינו רואים התפטרויות, אבל עדיין יש הכרה בכך שאנחנו בזמן שאי אפשר לעזוב את המשמרת".

שאלות:

אילו גורמים אתם מזהים פוגעים במענה הכלכלי של ישראל?

איך המצב בשגרה בא לידי ביטוי במלחמה?

מה המשמעויות של דרג מקצועי ודרג מדיני?

קריסת המוסדות

משרד הביטחון

בכל מה שקשור לצה"ל, לשב"כ ולמוסד - אנחנו רואים תהליך אחר של עליית גופי הבטחון אל מול משרד ממשלתי שהולך ונחלש. "העוצמה של הצבא כגוף ציבורי אל מול הדרג המיניסטריאלי היא חסרת תקדים. הוא חזק יותר ממשרד הבטחון פי כמה וכמה, ומשרד הבטחון כמעט לא קיים בלי הצבא", אומר שלח, "התכנית הרב שנתית נקבעת לפי מה שהצבא רואה לנגד עיניו ולא על ידי מדיניות שר או של ממשלה. הסיטואציה הזו לא טובה כי יש שיקולים יותר רחבים, וצריכה להיות ראיית עולם אזרחית לכך". בשב"כ ובמוסד הדבר מתעצם עוד יותר לדבריו: "הם תחת מרותו הישירה של ראש הממשלה ואין עליהם שר ממונה. הם גופים שמתנהלים כמעט לבד. אין שום פיקוח של דרג מיניסטריאלי וזו בעיה בפני עצמה".

שאלות:

אילו גורמים אתם מזהים פוגעים
בניהול המערכת הבטחונית?

איך המצב בשגרה בא לידי ביטוי
במלחמה?

מה מה היא חשיבות הראיה
האזרחית ביחס לגופי הבטחון?